

У. УКРАЇНЬСЬКА МОВА В АСПЕКТІ ПРИКЛАДНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.161.2:373.5(477.83./86)»1914/1939»

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В СИСТЕМІ ШКІЛЬНИЦТВА ГАЛИЧИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Зоряна Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кім. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: sora.km@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5399-004>*

Історія української літературної мови – це історія розвитку української освіти. Українське шкільництво в Галичині почало утверджуватися в другій половині XIX століття і тривало до початку XX століття. З цього часу і до 1939 року не зупинялася боротьба українців Галичини за право навчатися рідною мовою в школах різного типу (державних і приватних, початкових, середніх, фахових). Відбувалася вона в нерозривному зв'язку з суспільно-політичними та соціально-культурними умовами, які склалися в Східній Галичині в міжвоєнний період.

У роки Першої світової війни освітня сфера Галичини підпала цілковитій русифікації. Окупаційна влада запроваджувала викладання російської мови як обов'язкового предмету в початкових і середніх школах. Русифікаційну тенденцію на полі шкільництва закріплювали офіційні документи, в яких було зазначено, що «у границях Карпатської Русі як вища і середня, так і нижча школа повинна бути відразу і виключно російською».

Влада ЗУНР у 1918–1919 роках доклала чимало зусиль для належної організації навчального процесу, обов'язкового вивчення української мови в усіх навчальних закладах та підготовку необхідної кількості освітян. На початок 1919 року в ЗУНР діяло 20 українських гімназій, три реальні школи та сім учительських семінарій.

Період 1919–1939 років позначений загостренням боротьби українців Галичини за право навчатися рідною мовою в умовах польського окупаційного режиму на західноукраїнських землях. Кількість початкових і середніх шкіл з українською мовою навчання постійно зменшувалася. Під кінець міжвоєнного періоду в Східній Галичині працювало близько 420 початкових українських шкіл, 2 500 утравквістичних і 1 229 польських шкіл з обов'язковим вивченням української мови, також функціонувало 20 українських приватних гімназій та ліцеїв і 7 фахових шкіл.

Ідея рідного шкільництва об'єднала найсвідоміше і найактивніше громадянство – науковців, вчителів, політиків, культурних діячів. Вони спрямовували свої зусилля на створення підручників, словників для шкіл різного рівня. У несприятливі 20–30-ті роки XX століття педагогічні та наукові товариства, освітні часописи чинили опір політиці колонізації сфери шкільництва, підтримували розвиток української шкільної термінології та запровадження для шкільного життєвого найголовніших правил правопису української мови.

Ключові слова: українська мова, система шкільництва Галичини, міжвоєнний період, русифікація, колонізація.

DOI:

Постановка проблеми. Українське шкільництво в Галичині почало утверджуватися в другій половині XIX століття. Однак його розвиток сповільнився внаслідок дії ухваленого Галицьким сеймом 22 червня 1867 року закону «Про

мову навчання у народних і середніх школах Галичини» [19]. Галицькі депутати намагалися відстояти право руської мови в шкільництві [14 : 101–109]. Цей закон зменшував права української мови і вивищував функції польської, тому що польська мова ставала обов'язковою для вивчення в усіх школах, а українська мова одержала статус однієї з мов краю [3 : 48]. Українськими переважно були одно- і двокласні школи, також незначна кількість чотирикласних шкіл, але жодної семикласної української школи на цей час не було. В усіх українських школах, починаючи з другого класу, учні вивчали польську мову, а з третього – німецьку [2 : 30–50].

З початку XX століття і до 1939 року українці Галичини не припиняли боротьби за право навчатися рідною мовою в школах різного типу (державних і приватних, початкових, середніх, фахових). Відбувалася вона в нерозривному зв'язку з суспільно-політичними та соціально-культурними умовами, які склалися в Східній Галичині в міжвоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку українського шкільництва Галичини та збереження національно-етнічної самобутності українців засобами рідної мови через систему навчальних закладів перебуває в полі зору багатьох дослідників – істориків, педагогів, лінгвістів (В. Виздрик, М. Гаврецька, К. Гібель, О. Горда, Н. Кошелева, О. Руда, В. Стинська та ін.). Науковці привертають увагу до змісту законів про освіту, які істотно обмежували право українців навчатися рідною мовою в школах різного рівня та впливали на число українських початкових та середніх навчальних закладів, посилювали русифікаційні та колонізаційні процеси в Галичині в другій половині XIX ст. – першій половині XX ст. Наприклад, О. Горда аналізує роль мовного законодавства у зв'язку з розвитком функцій української мови в школах Галичини в другій половині XIX століття і доходить висновку, що процес українізації освіти не був поступовим, а функціонування української мови в освітньому просторі залежав від політичного чинника [3 : 52]. Польська дослідниця К. Гібель вважає шкільну проблему, зокрема використання української мови в освітній сфері, однією з найважливіших в сукупності національних проблем, які стосувалися українців Галичини в міжвоєнний період у межах II Речі Посполитої [18]. Процес реалізації національно-освітньої політики Польської держави у 20–30-х роках XX століття в освітній і мовній сферах висвітлює О. Руда [10].

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. На тлі культурно-історичних подій, які відбувалися на теренах Східної Галичини в міжвоєнний час, шкільництво ставало ареною боротьби українців за збереження національної ідентичності, права навчати і виховувати дітей рідною мовою. Аналіз місця української мови в системі українського шкільництва Галичини в роки російської окупації, існування ЗУНР та Польської держави у 20–30-х роках XX століття дасть змогу повніше і глибше оцінити значення української мови для розвитку національного шкільництва в контексті історичних подій.

Мета статті – з'ясувати місце української мови в системі українського шкільництва Галичини, показати вплив суспільно-політичних та культурно-історичних чинників на функціонування української мови в школах різних рівнів у міжвоєнний період, визначити участь громадсько-політичних діячів, педагогічних, культурно-просвітницьких та наукових товариств, освітніх часописів у розвитку українського шкільництва Галичини, дослідити роль підручників та словників у забезпеченні процесу викладання української мови в галицьких початкових та середніх школах.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ століття і в роки Першої світової війни посилилася боротьба за українське шкільництво в Галичині. Від серпня 1914 року до червня 1915 року Галичина перебувала під російською окупацією. Російський окупаційний режим намагався знищити «галицький П'ємонт» як джерело українського національного руху. Серед основних об'єктів, на які спрямовувалася політика русифікації, була українська мова. Російська влада заборонила використовувати українську мову в засобах масової інформації, книгодрукуванні та офіційному справочинстві, усі вивіски на крамницях, установах і трамваях переписували російською мовою. Сучасний дослідник історії Східної Галичини в роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) О. Мазур стверджує: «Сутність політики російських властей на окупованих українських землях в 1914–1915 рр. полягала у забороні і знищенні всього українського, перетворенні краю на одну із внутрішніх губерній «единой и неделимой» імперії. Діяльність російських чиновників різних рангів і політичних мастей, релігійних фанатиків, очолюваних архієпископом Євлогієм, спричинили погром українського національного життя і пограбування Галичини. У такий спосіб царизм вирішив покінчити із «українським питанням» [7].

Цілковитій русифікації підпала освітня сфера. Ключовим етапом запровадження цієї політики вважають Циркуляр від 27 вересня 1914 року про русифікацію середньої освіти. Він передбачав закриття на невизначений термін університету та інших вищих навчальних закладів, негайне введення курсів російської мови для вчителів, викладання російської мови як обов'язкового предмету. З вересня 1914 року в початкових і середніх школах Галичини розпочалося викладання російської мови. На підтвердження русифікаційної тенденції на полі шкільництва історик І. Крип'якевич подає документ «Записка по вопросу о народном образовании в Карпатской Руси» (1914 р.), у якому зазначено, що «у границях Карпатської Руси як вища і середня, так і нижча школа повинна бути відразу і виключно російською» [5 : 73].

Після відступу російської армії у червні 1915 року українське суспільно-політичне, громадське, наукове, освітнє життя в Галичині починає поволі відновлюватися. Засноване в серпні 1915 року у Львові «Бюро культурної помочи для українського населення окупованих областей» займалося справами організації українського шкільництва, збиранням фондів на його підтримку, справами відродження національно-культурного життя. Для підготовки фахових наукових кадрів силами представників НТШ і Загальної Української культурної ради в серпні 1916 року у Львові була створена «Організація наукової помочи».

1 листопада 1918 року Галичина вступила в новий великий період своєї історії – формування української державності. Українська Національна Рада у Львові захопила владу і проголосила Народну Республіку (ЗУНР). Влада ЗУНР надавала великого значення становленню національного шкільництва [17; 15]. Із проголошенням ЗУНР з'явилися значні можливості для ефективного розв'язання освітніх проблем, які уряд вважав першочерговими. Було створено Державний Секретаріат освіти і віросповідань, який очолив професор Олександр Барвінський. Попри непрості політичні та військові умови, Державний Секретаріат освіти і віросповідань та органи місцевого самоврядування докладали чимало зусиль, щоб забезпечити нормальне функціонування навчальних закладів у державі. Ці заходи, з одного боку, сприяли належній організації навчального процесу, а з іншого,

були спрямовані на підготовку необхідної кількості освітян. Слід зазначити, що педагогів у багатьох навчальних закладах не вистачало, оскільки польські вчителі відмовлялися скласти присягу на вірність новоствореній українській державі та покидали свої робочі місця.

Органи державної влади ЗУНР зробили чимало для належного законодавчого забезпечення навчального процесу. Так, закон УНР про основи шкільництва від 13 лютого 1919 року встановив найважливіші засади освітньої політики держави, які полягали в запровадженні обов'язкового вивчення української мови в усіх навчальних закладах держави, організації достатньої кількості шкіл для національних меншин, створенні передумов для функціонування приватного шкільництва, надання педагогам статусу державних службовців, що істотно підвищувало їхнє становище в суспільстві. Для впровадження цього закону 23 лютого 1919 року видано постанову Державного Секретаріату освіти і віросповідань про зміну навчальних планів у народних (початкових) школах, навчання в яких було обов'язковим для дітей віком від 8 до 14 років. Згідно з цією постановою, для вивчення української мови, літератури та математики обсяг навчального часу збільшувався, а вивчення польської та німецької мов відбувалось у форматі факультативів. У державних та приватних школах, де навчалися діти представників національних меншин, українська мова запроваджувалась як обов'язковий предмет із третього року навчання. Референт Державного Секретаріату освіти і віросповідань ЗУНР, педагог С. Сірополко стверджував, що національна освіта й виховання повинні бути тісно пов'язані з історією, культурою, національними традиціями українського народу. Він зазначав, що нація «яка хоче зберегти своє існування, мусить домагатися рідної школи, де вивчення рідної мови та літератури, історії та географії є найважливішими предметами не лише для розумового, а й морального, естетичного і громадянського виховання. Спільна історія, героїчне минуле, великі люди – це головний капітал, на якому ґрунтується національна ідея» [12 : 26].

24 лютого 1919 року було видано розпорядження Державного Секретаріату освіти і віросповідань ЗУНР про обов'язкове викладання українською мовою в усіх державних середніх школах, тобто класичних та реальних гімназіях, які здійснювали підготовку чиновників середнього рангу для роботи в державних установах.

Державний Секретаріат освіти і віросповідань 24 лютого 1919 року прийняв Постанову про одержавлення приватних середніх шкіл (гімназій, учительських семінарій). Багато власників приватних українських гімназій та учительських семінарій погодилися на умови одержавлення, і це дало змогу істотно збільшити число державних україномовних навчальних закладів порівняно з довоєнним часом. Усього в ЗУНР діяло 20 українських гімназій, три реальні школи та сім учительських семінарій.

Період 1919–1939 років позначений загостренням боротьби українців Галичини за право навчатися рідною мовою в умовах польського окупаційного режиму на західноукраїнських землях. Польські офіційні владні кола на початку 20-х років ХХ століття утверджували польську мову як єдину державну у сфері зовнішнього і внутрішнього адміністрування, зокрема шкільного життя. Свої репресивні дії, що були реакцією на культурно-освітні прагнення українців, вони намагалися закріпити на законодавчому рівні. 31 липня 1924 року польський сейм ухвалив «Закон про деякі положення організації шкільництва» [20]. Цей закон вагомо обмежував права

українського населення в галузі шкільництва, оскільки був спрямований на ліквідацію державного народного і середнього шкільництва з українською мовою викладання і створення утравквістичних (польсько-українських) шкіл, у яких основні предмети викладали польською мовою [1 : 177]. Якщо в 1921/1922 н. р. у Львівському воєводстві працювало 2 426 початкових шкіл з українською мовою навчання, то в 1925/1926 н. р. кількість таких шкіл зменшилася до 1 280. Замість них з'явилися утравквістичні (двомовні) школи. У 1924/1925 н. р. було 9 таких шкіл, а роком пізніше стало 1 102 школи; у 1930/1931 н. р. кількість таких шкіл подвоїлася до 2 378 [18 : 325].

У 30-ті роки ліквідація українських загальноосвітніх шкіл тривала. Під кінець міжвоєнного періоду в 1937/1938 н. р. працювало близько 420 початкових українських шкіл, 2 500 утравквістичних і 1 229 польських шкіл з обов'язковим вивченням української мови [18 : 325]. Польський уряд не припиняв ліквідації гімназій та ліцеїв з українською мовою навчання, зокрема приватних. У 1931/1932 н. р. у Галичині було 5 державних і 13 приватних українських гімназій, а в 1937/1938 н. р. стало 10 державних і 35 приватних. Українських ліцеїв у Галичині у 1931/1932 н. р. було 4 приватних, а в 1937/1938 н. р. – 4 приватних і один державний [13 : 174–177]. Наприкінці 1930-х років у Східній Галичині функціонувало 20 українських приватних гімназій та ліцеїв і 7 фахових шкіл [11].

Таким чином, 20-30-ті роки ХХ ст. були критичними для українського шкільництва Східної Галичини. Українські школи становили 50 % від загальної кількості шкіл у 1921/1922 н. р., у 1929/1930 н. р. їх кількість зменшилася до 15 %, а в 1937/1938 н. р. таких шкіл було менш ніж 7 % [18 : 325]. Закони та розпорядження були спрямовані на знищення державного народного та середнього шкільництва з українською мовою викладання.

Громадсько-політичні діячі, педагогічні та наукові товариства чинили опір політиці колонізації сфери шкільництва, працювали над удосконаленням наукової української мови як засобу навчання в школах та створенням навчальних підручників.

Успішно працювало Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ «Рідна школа»), головною метою якого було задовольняти всі потреби українського народу у сфері шкільництва. В умовах нелояльної до української освіти польської державно-політичної системи УПТ «Рідна школа» по суті виконувало функції «національного освітнього міністерства» для західноукраїнського населення.

Товариство «Українська школа» займалося проблемами початкової школи, а Товариство «Учительська громада» справами середнього шкільництва. Педагогічні об'єднання «Взаємна поміч українських вчителів» захищали фахові інтереси учителів. У Галичині діяло також Товариство учителів вищих шкіл ім. Г. Сковороди.

Для розвитку українського шкільництва багато зробило культурно-просвітницьке Товариство «Просвіта», засноване в 1868 році у Львові. Основне завдання Товариства полягало в протистоянні асиміляції українського населення Західної України, збереженні й розвитку української мови, культури, самобутності, формуванні національної свідомості. Воно ініціювало відкриття українських шкіл, домагалося рівноправності української мови в навчальних закладах.

Поширенню норм української мови в системі шкільництва сприяли фахові освітні часописи, а саме: «Учитель» – орган Руського педагогічного товариства (1881 р.; надалі Українське педагогічне товариство (1912 р.) і Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (1926–1939 рр.); «Учительське слово» – орган

професійного Товариства «Взаємна поміч українських вчителів»; «Наша школа» – орган Товариства вчителів середніх шкіл «Учительська громада» та ін.

Від самого зародження українського шкільництва гостро стояла проблема підручників. Процес створення українських підручників всіляко підтримували педагогічні, культурно-просвітницькі, наукові Товариства. Виданням підручників спочатку опікувалося товариство «Просвіта», а пізніше ініціативу перейняло створене в 1873 році літературно-видавниче Товариство імені Тараса Шевченка. Важливо було забезпечити підручниками викладання різних предметів як в початкових, так і середніх школах. Середнє шкільництво, до якого належали восьмикласні класичні гімназії та учительські семінарії, спиралося на програми навчання в народних та виділових школах (міські початкові навчальні заклади, що давали право вступу до гімназії). Однак вимоги в українських гімназіях були набагато вищими. Потрібні були нові підручники, а також термінологія для всіх предметів. Наприклад, програма навчання в класичній академічній гімназії передбачала вивчення таких обов'язкових предметів, як релігія, латинська мова, грецька мова, руська (українська) мова, польська мова, німецька мова, історія, географія, математика, фізика, хімія, природа (біологія), пропедевтика філософії (логіка і психологія). До необов'язкових предметів належали каліграфія, рисунки, стенографія, спів, французька та англійська мови, гри і забави (фізична культура). Учителі самі перекладали терміни з німецької, польської, російської на українську мову. Професори гімназій (Володимир Коцовський, Іван Верхратський, Степан Смаль-Стоцький та інші) уклали підручники для навчання в молодших і старших класах українських гімназій.

Український природознавець, філолог, педагог, дійсний член НТШ Іван Верхратський (1846–1919 рр.) написав низку українських шкільних підручників із зоології, ботаніки, мінералогії, наприклад:

Верхратський І. Ботаніка на висшій кляси шкіл середніх : Після учебника О. Ростафинського. Львів : НТШ, 1896. 150 с.

Верхратский І. Ботаніка на низшій кляси шкіл середних. Львів : Печатня Удїлова, 1905. 238 с.

Верхратський Ів. Спись важнїйшихъ виразовъ зъ рускои ботанїчної термінологїи и номенклатуры зъ оглядомъ на шкільну науку въ высшихъ клясахъ гімназїи. Львѡв, 1892.

Вивчення української мови в школах Галичини відбувалося за різними підручниками. У часи становлення українського шкільництва в другій половині XIX століття для шкіл народних та середніх були призначені граматики:

Осадца М. Граматика руского языка. Львѡвъ, 1864. 256 с.

Шашкевич Г. Малаграмматика языка руского, основана на подставѣ читанокъ для III и IV отряду шкѡлъ головныхъ въ цесарствѣ Австрїи употребляемыхъ, яко допомочна книга для учителей и препарандѡв. Вѣдень, 1865. 235 с.

Партьцькій О. Грамматика языка руского для ужитку въ школахъ людовыхъ въ Галичинѣ. Львѡвъ, 1873; інші: 1873, 1880 і 1889.

Огоновскій О. Граматика руского языка для шкѡлъ середнихъ. Львѡвъ, 1889. 288 с.

Граматику М. Осадци вважають прогресивним явищем на початку 60-х років XIX століття і вказують на те, що вона внесла вагомий вклад у розвиток української

літературної мови. На відміну від попередніх граматики була написана справжньою українською мовою, хоч термінологія в основному «носить печать книжної мови» [6 : 210]. Найповнішою з усіх граматики, що виходили на західноукраїнських землях упродовж XIX століття, була граматика професора Львівського університету О. Огоновського. Цією граматикою могли користуватися учні вищих класів гімназій.

У 1914/1915 н. р. почали вивчати українську мову за підручником Степана Смаль-Стоцького та Теодора (Федора) Гартнера, який став обов'язковим для використання в галицько-буковинських школах [16]. Тривалий час цей підручник, який кілька разів перевидавали, був настільною книгою учнів та студентів:

Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Третє перероблене виданє. Відень, 1914. 202 с.

Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика української (руської) мови. Виданне четверте. Львів, 1928.

Порівняно з граматикою О. Огоновського мова цього підручника була легшою для розуміння та навчання. Він був написаний фонетичним правописом. Через цю граматику в школах Галичина був впроваджений фонетичний принцип письма. Цей факт вважають найбільшою заслугою професора Чернівецького університету С. Смаль-Стоцького – видатного мовознавця, педагога, дійсного члена Наукового Товариства Шевченка та дійсного члена ВУАН.

У 1918–1921 роках з'являються граматики української мови В. Сімовича. Багато термінів було успадковано з граматики С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, які служили основою для створення граматики нового типу. Першу граматику автор назвав практичною. У ній автор подав лаконічні пояснення, визначення мовних понять та проілюстрував їх численними прикладами. Такий спосіб подання граматичного матеріалу відповідав тогочасним потребам української школи [4 : 101–104]. Як дійсний член НТШ В. Сімович дотримувався рекомендацій Комісії мови при Українському Товаристві Шкільної освіти в Києві щодо правопису і граматичної термінології:

Сімович В. Практична граматика української мови. Рахатат : Вид. Т-ва «Український рух», 1918. 367 с.

Сімович Василь. Граматика української мови. Leipzig – Winnipeg – Коломия, 1919.

Сімович Василь. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Друге видання з одмінами й додатками. Київ – Ляйпціг, 1919. 584 с.

Сімович В. Граматика української мови. Ляйпціг, 1921.

Для вироблення та утвердження лексичних норм української мови на теренах Галичини кінця XIX століття – початку XX століття та для забезпечення навчання в середній і вищій школі важливу роль відігравали словники. Більшість із них були перекладними. Вони включали німецьку або польську мову. Словники, у яких українська мова була засобом перекладу, показували лексичне багатство української мови. Такі словники були потрібні для галицьких початкових шкіл та гімназій, оскільки німецька та польська мови в різних час були обов'язковими для навчання:

Партицький О. Нѣмецко-руський словарь. Ч. I, II. Львів, 1866, 1867.

Кміцевич В., Спілка В. Німецько-український словарь. Чернівці, 1912. 672 с.

Авторами їх ставали професори гімназій. Так, О. Партицький уклав німецько-руський словник для учнів гімназій. Про джерела словника автор писав, що «ввесь скарб української бесіди, оскільки мені книжки і словарі українські дозволили,

утягнув я в сей словарь». В українській частині словника подано щонайменше 50 тисяч слів. Рецензували «Німецько-руський словарь» І. Верхратський та Б. Грінченко. Вони вказали на гостру потребу словника для вивчення української мови, хоч і відзначали, що в словнику слова пояснено тодішньою літературною мовою Галичини, серед яких багато слів з «язичія», московських і таких, які, мабуть, витворив сам автор.

З іншого боку, з'являлися перекладні словники, у яких реєстрова частина була українською. У 1886 році побачив світ «Малоруско-німецький словарь»:

Малоруско-німецький словарь / уложив Євгеній Желеховский. Том I (А–О). Львів, 1886. 608 с.

Малоруско-німецький словарь / уложили Євгеній Желеховский і Софрон Недільский. Том II (П–Я). Львів, 1886. 528 с.

Автором першого тому став цісарсько-королівський професор гімназії у Станіславові Є. Желехівський. У передмові до першого тому словника співавтор С. Недільський [9] уточнює джерела матеріалу, яким доповнив перший і другий томи словника. Серед джерел вказано збірники слів М. Закревського, Ф. Піскунова, І. Верхратського, а також рукописні матеріали «з уст народа» і матеріали, які надсилали «Вп. помічники», серед яких зауважуємо імена Пантелеймона Куліша, Івана Нечуя-Левицького, Івана Франка [8 : 9]. Подібний словник опублікував у 1904 році в Чернівцях О. Попович:

Попович О. Русько-німецький словарь. Чернівці, 1904.

Popowicz E. Rutenisch-deutsches Wörterbuch. Berlin, 1911. 319 s.

Відомий славіст, філолог, професор І. Свенціцький підготував та опублікував польсько-український і українсько-польський словник:

Свенціцький І. Словник українсько-польський і польсько-український. Львів: Друкарня Ставропігійського ін-та, 1920. 194 с.

Вивчати українську та латинську мову в гімназіях допомагали перекладні словники Ю. Кобилянського:

Кобилянський Ю. Руско-латинський словарець для руских гімназій. Чернівці, 1907. 408 с.

Кобилянський Ю. Латинсько-український словарь для середніх шкіл. Відень: Вид. «Шкільних книжок», 1912. 660 с.

У 20-х роках ХХ століття активно долучився до створення підручників для вивчення української літературної мови професор І. Огієнко:

Огієнко І. Український стилістичний словник. Підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів: Вид. Укр. книгарні й Антиквар, 1924. 486 с.

Огієнко І. Чистота і правильність української мови. Підручник для вивчення української літературної мови (Популярний курс з історичн. освітленням). Львів : Вид. Бардаха, 1925. 215 с.

Єдині правописні норми в українських школах Галичини забезпечували введені шкільною владою правописні правила:

Руська правопись зі словарцем. Львів : Вид. «Шкільної Ради», 1904. 152 с.

У 1917 році в Києві були ухвалені Комісією мови при Українському Товаристві Шкільної освіти нові правописні правила:

Термінологія граматична та правопись, ухвалені Комісією мови при Українському Товаристві Шкільної освіти в Київі. Київ, 1917. 20 с.

Найголовніші правила правопису української мови затвердила Комісія, в

яку входили міністр освіти професор І. Огієнко, академік А. Кримський, професор Є. Тимченко:

Головніші правила Українського правопису. Київ, 1919. 8 с.

Міністерство Народної Освіти рекомендувало їх для шкільного вжитку на всій території України в часи УНР. У 1922 році НТШ у Львові звернулося до львівської шкільної кураторії з проханням ввести новий правопис у галицькі школи.

Висновки. Українська мова як об'єкт і засіб навчання у початкових і середніх школах Галичини відіграла важливу роль у збереженні самобутности українського народу. У міжвоєнний період українське шкільництво Східної Галичини розвивалося у складних суспільно-політичних умовах. У 1914–1915 роках під час Першої світової війни освітня сфера підпала цілковитій русифікації. Влада ЗУНР доклала чимало зусиль для відновлення українського шкільництва, належної організації навчального процесу, обов'язкового вивчення української мови в усіх навчальних закладах та підготовку необхідної кількості освітян. Ідея рідного шкільництва об'єднала найсвідоміше і найактивніше громадянство в 20–30-ті роки ХХ століття – науковців, вчителів, політиків, культурних діячів. Вони спрямовували свої зусилля на створення підручників, словників, навчальних програм для шкіл різного рівня. Педагогічні та наукові товариства, освітні часописи чинили опір політиці русифікації та колонізації сфери шкільництва, підтримували розвиток української шкільної термінології та запровадження для шкільного вжитку найголовніших правил правопису української мови.

Список використаної літератури

1. Виздрик В. С. З історії українського шкільництва Галичини в міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 693. С. 176–180.
2. Гелей С. Д. Шкільна освіта в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія «Гуманітарні науки»*. Вип. 13. Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2015. С. 30–50.
3. Горда О. Мовне законодавство і розвиток української мови у школах Галичини (друга половина ХІХ ст.). *Мова і суспільство*. 2011. Вип. 2. С. 46–54.
4. Козелко І. Граматична концепція Василя Сімовича. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 101–104.
5. Крип'якевич І. П. Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 – червень 1915. *Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. в свідченнях сучасників*. Львів : Апріорі, 2018. С. 24–114.
6. Лесюк М. П. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. 732 с.
7. Мазур О. Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914–1918): автореф. дис... канд. іст. наук. Львів, 1997. 23 с.
8. Малоруско-німецький словар / уложив Євгеній Желеховский. Том І (А–О). Львів, 1886. 590 с.
9. Малоруско-німецький словар / уложили Євгеній Желеховский і Софрон Недільский. Том ІІ (П–Я). Львів, 1886. 528 с.
10. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції / Національна академія наук України, інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с.
11. Савчук Б. Просвітницька та соціально-політична діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 138 с.

12. Сірополко С. Національне виховання. *Рідна школа*. Львів, 1927. Ч. 5–6. С. 26.
13. Сливка Ю. Ю. Західна Україна у реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). Київ : Наук. думка, 1985. 271 с.
14. Сокіл Б. Мовний закон для народних та середніх шкіл у Галичині 1867 року та дискусії навколо нього. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. 1 (25). 2016. С. 101–109.
15. Церковник С. І. До питань розвитку шкільництва в Західноукраїнській Народній Республіці: історико-правовий аспект. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку*: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 181–185.
16. Чапленко В. Історія нової української літературної мови (XVII – 1933 р.). Нью-Йорк, 1970. 448 с.
17. Шологан Л. Освітні процеси в Західно-Українській народній республіці (1918–1919 рр.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. № 18. С. 240–248.
18. Hibel Katarzyna. Polityka językowa II RP w odniesieniu do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej. *Szkolnictwo. Українська мова в Галичині: історичний вимір* / відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. С. 311–331.
19. Ustawa z dnia 22 czerwca 1867 r. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Krolestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim. *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji 1859–1873* / przez M. Bobrzyńskiego, W. Jaworskiego, J. Milewskiego. Warszawa, 1905. S. 133–136.
20. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. *Dz. U.* 1924. Nr 79. Poz. 766. S. 1212–1214.

References

1. Vyzdryk V. S. Z istorii ukraïnskoho shkylnytstva Halychyny v mizhvoïennyi period. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. 2011. № 693. S. 176–180.
2. Helei S. D. Shkilna osvita v Halychyni u druhii polovyni KhIKh – na pochátku KhKh st. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Seriia «Humanitarni nauky»*. Vyp. 13. Lviv : Vyd-vo Lvivskoi komertsiiinoi akademii, 2015. S. 30–50.
3. Horda O. Movne zakonodavstvo i rozvytok ukraïnskoi movy u shkolakh Halychyny (druha polovyna KhIKh st.). *Mova i suspilstvo*. 2011. Vyp. 2. S. 46–54.
4. Kozelko I. Hramatychna kontsepsiia Vasylia Simovycha. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika»*. Seriia «Problemy ukraïnskoi terminolohii». 2017. № 869. S. 101–104.
5. Krypiakevych I. P. Halychyna pid chas rosiiskoi okupatsii. Serpen 1914 – cherven 1915. *Moskovska okupatsiia Halychyny 1914–1917 rr. v svïdchenniakh suchasnykiv*. Lviv : Apriori, 2018. S. 24–114.
6. Lesiuk M. P. Stanovlennia i rozvytok ukraïnskoi literaturnoi movy v Halychyni : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Misto NV, 2014. 732 s.
7. Mazur O. Ya. Shhidna Halychyna u roky Pershoi svitovoi viiny (1914–1918): avtoref. dys... kand. ist. nauk. Lviv, 1997. 23 s.
8. Malorusko-nimetskyi slovar / ulozhyv Yevhenyi Zhelekhovskiy. Tom I (A–O). Lviv, 1886. 590 s.
9. Malorusko-nimetskyi slovar / ulozhyly Yevhenyi Zhelekhovskiy i Sofron Nediilskiy. Tom II (P–Ia). Lviv, 1886. 528 s.
10. Ruda O. Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naselennia Halychyny v 20–30-kh rokakh KhKh stolittia: realizatsiia ta retsepsiï / Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, instytut ukraïnoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv, 2019. 802 s.
11. Savchuk B. Prosvitnytska ta sotsialno-politychna diialnist ukraïnskykh hromadskykh

товарystv u Halychyni (ostannia tretyna KhIKh st. – kinets 30-kh rokiv KhKh st.). Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 1999. 138 s.

12. Siropolko S. Natsionalne vykhovannia. *Ridna shkola*. Lviv, 1927. Ch. 5–6. S. 26.

13. Slyvka Yu. Yu. Zakhidna Ukraina u reaktsiinii politytsi polskoi ta ukrainskoi burzhuzii (1920–1939). Kyiv : Nauk. dumka, 1985. 271 s.

14. Sokil B. Movnyi zakon dlia narodnykh ta serednykh shkil u Halychyni 1867 roku ta dyskusii navkolo noho. *Naukovi zapysky TNPU. Serii: Movoznavstvo*. Vyp. 1 (25). 2016. S. 101–109.

15. Tserkovnyk S. I. Do pytan rozvytku shkilnytstva v Zakhidnoukrainskii Narodnii Respublitsi: istoryko-pravovyi aspekt. *Suchasni pravovi systemy svitu: tendentsii ta faktory rozvytku: mater. Mizhn. nauk.-prakt. konf.* (m. Kyiv, 25 trav. 2017 r.). Kyiv, 2017. S. 181–185.

16. Chaplenko V. Istoriia novoi ukrainskoi literaturnoi movy (XVII – 1933 r.). Niu-York, 1970. 448 s.

17. Sholohan L. Osvitni protsesy v Zakhidno-Ukrainskii narodnii respublitsi (1918–1919 rr.). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2009. № 18. S. 240–248.

18. Hibel Katarzyna. Polityka językowa II RP w odniesieniu do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej. *Szkolnictwo. Українська мова в Галичині: історичний вимір* / відп. ред. Я. Ісаєвич. М. Мозер, Н. Хобзей. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. С. 311–331.

19. Ustawa z dnia 22 czerwca 1867 r. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Krolestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim. *Z dziejow odrodzenia politycznego Galicji 1859–1873* / przez M. Bobrzyńskiego, W. Jaworskiego, J. Milewskiego. Warszawa, 1905. S. 133–136.

20. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. *Dz. U.* 1924. Nr 79. Poz. 766. S. 1212–1214.

THE UKRAINIAN LANGUAGE IN HALYCHYNA SCHOOL SYSTEM IN THE INTERWAR PERIOD

Zoriana Matsiuk

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: sora.km@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5399-004>*

The history of the Ukrainian literary language intertwines with the development of Ukrainian education. The establishment of Ukrainian schooling in Halychyna commenced in the late 19th century and persisted until the early 20th century. Throughout this period and until 1939, the Ukrainian population of Halychyna engaged in a relentless struggle for the right to receive education in their mother tongue across various types of schools, including public and private, primary, secondary, and vocational institutions. This struggle unfolded within the intricate framework of socio-political and socio-cultural conditions prevalent in Eastern Halychyna during the interwar period.

During the First World War, the educational landscape underwent a period of total Russification. The occupying authorities imposed mandatory Russian language instruction in primary and secondary schools throughout Halychyna. This Russification agenda within the realm of education was reinforced by official documents explicitly proclaiming that “within the confines of Carpathian Rus, all higher, secondary, and elementary schools must promptly and exclusively adopt the Russian language”.

During the years 1918–1919, the authorities of the Western Ukrainian People’s Republic dedicated significant efforts to ensure the effective organization of the educational system. They emphasized the compulsory inclusion of the Ukrainian language in all educational institutions and made substantial investments in training an adequate number of educators. By early 1919, there were 20 Ukrainian gymnasiums, three real schools, and seven teachers’ seminary schools.

The period from 1919 to 1939 witnessed a heightened struggle by the Ukrainians of Halychyna to preserve their right to education in their native language, despite the oppressive Polish occupation of the western Ukrainian lands. Unfortunately, during this time, the number of primary and secondary schools offering instruction in the Ukrainian language experienced a steady decline. By the end of the interwar period, approximately 420 Ukrainian primary schools, 2,500 Ultraquist schools, and 1,229 Polish schools with compulsory Ukrainian language studies remained operational in Eastern Halychyna. Additionally, there were 20 Ukrainian private gymnasiums and lyceums, along with 7 vocational schools.

The concept of schooling in the native language brought together a community of dedicated and influential individuals, including scholars, educators, politicians, and cultural figures. United by a common goal, they worked tirelessly to develop textbooks and dictionaries suitable for schools at various levels. Despite the challenging conditions of the 1920s and 1930s, pedagogical and scientific societies, as well as educational journals, actively opposed the policy of Polonization in the realm of education. They championed the advancement of Ukrainian school terminology and advocated for the incorporation of essential spelling rules into the Ukrainian language curriculum.

Key words: the Ukrainian language, schooling system of Halychyna, an interwar period, Russification, Polonization.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2023

доопрацьована 29.04.2023

прийнята до друку 05.05.2023